

Meerstemmige canon

Janneke van der Wijk De Nederlandse muziek kent al twee canons: een voor klassieke muziek en een voor popmuziek. Wie hebben deze canons samengesteld, welke criteria hebben een rol gespeeld, en welk nut hebben ze?

In de wonderbare vermenigvuldiging van canons die zich in de afgelopen jaren voor onze ogen heeft voltrokken, heeft Nederland inmiddels al twee muzikale canons: de Canon van de Nederlandse popmuziek en de Canon van de Nederlandse klassieke muziek.

Op initiatief van Muziek Centrum Nederland kwam in 2008 de Canon van de Nederlandse popmuziek tot stand. (Koopman 2009) De aanleiding hiervoor was het jubileumjaar van vijftig jaar nederpop, een jaar waarin allerlei gebeurtenissen uit de Nederlandse popmuziek-geschiedenis onder de aandacht werden gebracht. Ook is er onlangs een Canon van de Nederlandse klassieke muziek verschenen, georganiseerd door de NPS en Radio 4. (Ellenbroek 2007) Beide canons hebben als uitgangspunt de aantrekkelijkheid van de muziek als cultureel instrument voor groepen publiek. Beide zijn ook mede opgesteld door belangstellenden en liefhebbers. Daarbij bleek hoe

uiteenlopend een canon kan worden samengesteld.

De popcanon is gemaakt door eerst een commissie van deskundigen vijftientig onderwerpen (vensters) te laten opstellen, die vervolgens met vijfendertig publieks-suggesties aan te vullen en die zestig vensters via een stemming tot vijftig terug te brengen en in chronologische volgorde te zetten. De Canon van de Nederlandse klassieke muziek is een geheel door deskundigen samengestelde lijst van vijftig onderwerpen, waaruit liefhebbers en luisteraars naar Radio 4 hun eigen topvijf kozen. Dat leverde een lijstje favorieten van luisteraars, dat weer geplaatst werd naast de vijf meest favoriete onderwerpen van enkele experts (vooral journalisten).

Opvallend is dat beide canons zich beperken tot Nederland, maar dat de popcanon historisch van opzet is en de klassieke canon thematisch. Wat verder opvalt, is de beperking tot één

muziekgenre, wat een aantal vragen oproept. Bijvoorbeeld: staan die genres zo ver van elkaar, dat ze niet in één canon passen? Moeten er voor de jazz, de wereldmuziek, de hedendaagse muziek, de populaire muziek (schlagers, levenslied) eigen canons komen? De klassieke canon heeft wel aandacht voor hedendaagse Nederlandse muziek en voor raakpunten met de jazz, maar is dat genoeg? Je kunt tenslotte overall een canon van maken.

Waarom een canon?

De hedendaagse neiging tot canoniseren laat zien dat er een breed besef is dat het mensen ontbreekt aan adequate kennis op allerlei terreinen én dat daar iets aan gedaan moet worden. Dat laatste is niet vanzelfsprekend: iedereen weet over vele terreinen erg weinig tot niets, maar de meeste mensen hebben daar niet veel last van. Zelfs deskundigen op een gebied als de muziek hebben in het algemeen maar een beperkte kennis over onderwerpen buiten hun specialisme. Wat weet een klavecijnist van klassieke Chinese muziek, van Hank Mobley of van de mogelijkheden van een Farfisa? Bij canons gaat het dus om kennis die de makers ervan belangrijk vinden voor iedereen, in elk geval voor grote groepen.

Op de vraag hoe het komt dat mensen die kennis niet hebben, zijn veel antwoorden te geven: gebrek aan goed onderwijs, het wegvallen van een gemeenschappelijk idee van wat belangrijk is, het uiteenvallen van een gezamenlijke identiteit, zoals die bijvoorbeeld in de zuilen bestond, enzovoorts. Al die antwoorden roepen nieuwe vragen op: Is het onderwijs zo achteruitgegaan? Bestaat er echt geen enkel idee meer van wat belangrijk is? Wat was die identiteit precies en wees de verzuiling niet veel meer op verdeeldheid?

Met de vraag naar het belang van de canonieke kennis is men dikwijls sneller klaar: zonder die kennis kunnen mensen zich niet of

niet voldoende oriënteren in de wereld. Dan begrijpen ze bijvoorbeeld niets meer van politiek en bestuur en kunnen ze geen afgewogen stem uitbrengen. Of dan hebben ze geen idee van de natuurwetenschappelijke principes achter de apparaten die ze gebruiken (vervoermiddelen, communicatiemiddelen, huishoudelijke apparaten, de computer) en de verschijnselen waaraan ze onderhevig zijn (erfelijkheid, het weer, het broeikaseffect) en weten ze dus niet wat ze ermee kunnen doen en wat beter niet. Of dan begrijpen ze hun cultuur niet meer: de culturele codes waarmee ze te maken krijgen (talen, omgangsvormen) en culturele uitingen (gebouwen, geschriften, en alweer: georganiseerde geluiden = muziek).

Ook zonder een sterke nadruk te leggen op het belang van speciale kennis die in een canon zijn beslag moet krijgen, zijn er redenen aan te voeren voor het samenstellen van zo'n canon. Ten eerste betreft het de wenselijkheid anderen duidelijk te maken wat als kern van een bepaald gebied wordt beschouwd en wat daarmee in het onderwijs overgebracht zou moeten worden. De canon dwingt ons daarover uitvoerig na te denken. Ten tweede kan een canon verbonden worden met de aantrekkelijkheid van een bepaald terrein en zo een aanleiding vormen die nauwkeurig te formuleren. Ten derde geeft het opstellen van een canon deskundigen aanleiding de kern van hun terrein nog eens goed te overwegen: wat is er precies zo belangrijk aan en over welke aspecten ervan is er overeenstemming en over welke niet.

Met deze drie functies die een canon kan vervullen, zijn ook drie soorten doelgroepen verbonden. Ten eerste zijn dat de kinderen en jongeren: wat we hun willen leren hangt af van wat we wenselijk vinden. Moeten ze voldoende historisch besef hebben om de verzuiling te begrijpen? Dan moeten we zeker eeuwen geschiedenis aandragen om dat voor elkaar te krijgen. Willen we dat ze weten wat erfelijkheid

is? Dan moeten we ze een groot aantal natuurwetenschappelijke principes en wiskunde bijbrengen. Ten tweede is dat ‘het publiek’: een wat amorphe groep die in aanleg bestaat uit alle (potentieel) geïnteresseerden, zo ongeveer iedereen dus. Hier zal een duidelijk verband gelegd moeten worden met de aantrekkelijke, dat wil zeggen bruikbare, inzichtgevende of weldadige kanten van een bepaald terrein. Wil iemand een apparaat kunnen repareren? Dan is technologische kennis over bijvoorbeeld een verbrandingsmotor nodig en inzicht in de principes die eraan ten grondslag liggen. Wil iemand de ontwikkeling van Mozart begrijpen? Dan helpt enige bekendheid met de werken van tijdgenoten en van voorgangers als Bach. Ten derde zijn dat de experts, de professionals die in de canon aanleiding vinden over alle genoemde principes, achtergronden en onderlinge verschillen van mening precies na te denken en zo een bijdrage te leveren aan wenselijkheid en aantrekkelijkheid van hun vakgebied.

Waarom een canon van de muziek?

Als een canon voor de muziek zinvol is, zal die dus op één of andere manier de genoemde drie functies moeten vervullen voor de genoemde drie doel-

groepen. Ik denk dat dit het geval is.

In de eerste plaats kunnen we vaststellen dat niet alleen het muziekveld groot is, maar ook dat muziek overal is. Van ringtone tot concertzaal, van computergame tot buitenfestival, tijdens de telefonische wachtstand tot niet meer uit het straatbeeld weg te denken Ipod-oortje; ieder mens komt dagelijks vele malen in aanraking met muziek. Bovendien lijkt de variëteit aan vormen van muziek

Muziek is overal: van ringtone tot concertzaal, van computergame tot festival

waarmee mensen in aanraking komen, toe te nemen: door immigratie, door steeds verdere reizen, door een expansieve groei in communicatiemiddelen, enzovoorts. Als we willen dat kinderen en jongeren zich in die kakofonie nog kunnen oriënteren, dan valt er veel voor te zeggen dat het nodig is hen duidelijk te maken welke verschillende soorten muziek er zijn, hoe die van elkaar verschillen, welke rol ze spelen als culturele uitingsvorm en hoe kinderen en jongeren er zelf gebruik van kunnen maken. Een canon kan helpen deze ‘wenselijkheidsfunctie’ te vervullen en zo echt een plaats krijgen in het onderwijs.

Een muziekcanon kan ook een functie vervullen bij het beschrijven van de aantrekkelijkheid van al die muzikale uitingen voor een publiek van geïnteresseerden. Dat publiek is heel groot, zoals ik hierboven al aanstipte. Een canon in dit verband zal grotendeels gebaseerd zijn op de aantrekkelijkheid die bepaalde

vormen van muziek voor bepaalde groepen mensen hebben. Dat kan overigens nog heel uiteenlopend zijn, zo divers als er soorten muziek zijn. Een muziekcanon in deze zin vertegenwoordigt de smaken, voorkeuren, verwachtingen en behoeften van dat gehele publiek. Bijkomend effect van dergelijke canons is vaak dat er een levendige uitwisseling en discussie ontstaan over de uitkomsten tussen liefhebbers, vaak via blogs en op allerlei fora.

Ten slotte kan een muziekcanon voor experts een functie vervullen in het opstellen en herzien van een beredeneerde kern van het vakgebied van de muziek. Naast de hierboven genoemde redenen voor deze functie van canons in het algemeen, zijn daar voor de muziek nog wel enkele specifieke redenen te noemen. In de negentiende eeuw heeft zich in de westerse klassieke muziek een min of meer vaste kern ontwikkeld van muzikale principes van harmonie, ritmiek en dergelijke en van muzikale professionals (spelers, componisten) die als toonaangevend werden beschouwd. Zonder dat die kern zo genoemd werd, was daarmee een stelsel van criteria ontstaan voor het bepalen van kwaliteit in de muziek, zeg maar: een canon. Die stilzwijgende canon is in de twintigste eeuw steeds meer

Een
muziek-
canon
zal niet
snel bijna
geheel
nationaal
zijn

en steeds vaker veranderd: klassieke vormen van onder meer harmonie en ritmiek werden steeds meer opgerekt en uiteindelijk verlaten, nieuwe genres deden hun intrede (jazz, popmuziek) en er kwamen steeds meer fusies tot stand met niet-westerse muziek. De noodzaak om over de kern van het vak na te denken en die (telkens) opnieuw te formuleren nam dus toe.

Een muziekcanon is daarom voor professionele experts (musici, componisten, dirigenten, musicologen, muziekjournalisten, programmeurs) een uitgelezen punt om die kern nog eens uitvoerig te overwegen: Zijn de traditionele (klassieke) principes niet meer gangbaar of verdedigbaar? Zijn de nieuwe (modernistische) principes minder, even goed of beter? Hoe is de verhouding met de nieuwere genres als jazz en pop? En hoe met de niet-westerse muziek? Welke plaats hebben de volksmuziek en de populaire muziek? Bovendien, als een muziekcanon een rol speelt in het onderwijs en in het publieke debat, zullen de criteria voor die canon op zijn minst mede door de experts worden geformuleerd en van commentaar voorzien.

Hoe maak je een muziekcanon?

Uit het voorgaande blijkt dat een muziekcanon niet snel bijna geheel nationaal zal zijn. Dat lijkt in tegenspraak met de twee al bestaande canons voor de muziek in Nederland. Maar ook deze twee ontkomen niet aan een flinke scheut internationale invloed: de Nederlandse klassiekemusiekcultuur is ondenkbaar zonder sterke Duitse, Franse, Italiaanse (en nog andere) invloeden en de Nederlandse popmuziek is ondenkbaar zonder Amerikaanse en Britse rock-'n-roll en popmuziek. Elke canon zal dus ook internationaal van karakter moeten zijn, zeker als ook jazz en wereldmuziek er een plaats in krijgen (en waarom zouden ze die niet krijgen?).

Voor het maken en onderhouden van een muziekcanon zijn er denk ik twee strategieën

Janneke van der Wijk

is directeur van Muziek Centrum
Nederland

mogelijk en ook nodig. Voor het opstellen van de eerste soort canon, de 'educatieve' canon voor jeugd en jongeren, is een team van deskundigen nodig die de 'kern' formuleren. Voor het vaststellen van een canon, dus van criteria en normen, kan deskundige hulp immers niet ontbreken. Dat betekent niet dat de experts altijd het laatste, laat staan het enige woord hebben, maar wel dat zij de meeste kennis bezitten om tot een beredeneerd oordeel te komen. Het zal dus een forum van (voornamelijk) deskundigen moeten zijn dat een muziekcanon opstelt en verandert. Daartoe moet de mogelijkheid tot commentaar en correctie door dilettanten, amateurs of geïnteresseerden, die ik hierboven ook al noemde, nadrukkelijk open blijven. Want zoals al bleek, een canon over zoiets veranderlijks als de muziek, gemaakt uit uiteenlopende oordelen, kan natuurlijk nooit definitief zijn.

De tweede strategie heeft als uitgangspunt de aantrekkelijkheid van de muziek als cultureel instrument voor groepen publiek. Om hier vast te stellen welke elementen als richtlijn kunnen worden beschouwd, zullen die groepen zelf een belangrijke bepalende invloed moeten hebben op de canon. Voorbeelden hiervan zijn, misschien niet toevallig, de canons die zijn opgesteld door belangstellenden en liefhebbers, zoals de luisteraars van radio 4 die stemden voor de Canon van de Nederlandse klassieke muziek en de popliefhebbers die op hun idolen stemden voor de Canon van de Nederlandse popmuziek. Zulke canons hebben een publiekswaarde en zijn soms bijna een 'populariteits-test'. Ze kunnen als normatief beschouwd worden omdat ze een standaard weergeven zoals die op een zeker moment in een samenleving bestaat.

Het is duidelijk dat beide strategieën niet tot dezelfde canon hoeven te leiden, dat zelfs de kans groot is dat ze verschillen. Maar wellicht kunnen beide strategieën elkaar op den duur

versterken en stimuleren zodat deskundigen, publiek én kinderen en jongeren commentaar en correcties kunnen leveren op de beide vormen van canon. Want zoals Michaël Zeeman hierover eens zei: 'De canon leert geen vaststaande grootheden, de canon onderwijst lezen, kijken en luisteren, dat is kritisch oordelen.' (Bank 2004)

Zo is het maar net.

Literatuur

- Bank, J.Th.M. en P. de Rooij (2004) 'Wat iedere Nederlander móet weten van de vaderlandse geschiedenis: een canon van het Nederlandse verleden'. In: *NRC Handelsblad*, 30 oktober.
- Ellenbroek, H. en F. van Gurp (eindred.) (2007) *Canon van de Nederlandse klassieke muziek*. www.radio4.nl/page/artikel/1138.
- Koopman, T. (eindred.) (2009) *Canon van de Nederlandse popmuziek: 50 jaar Nederpop: de 50 gebeurtenissen in 50 jaar Nederpop*. Amsterdam: Stichting 50 jaar Nederpop/Muziek Centrum Nederland.